

XALQ HUNARMANDCHILIGIDA NAQQOSHLIK SAN'ATINING O'RNI, TEXNOLOGIYASI VA O'QITISH METODIKASI

Mavlonova Yulduz Ilhomovna

NDU Texnologik ta'lim kafedrası dotsenti

Ne'matova Shalola Avaz qizi

NDU Texnologik ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya; Mazkur maqolada o'zbek milliy madaniyatining durdonasi hisoblangan naqqoshlik san'atining shakllanish tarixi, uning badiiy-estetik xususiyatlari va asosiy ijodiy maktablari (Toshkent, Buxoro, Samarqand, Farg'ona va Xiva) tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada naqsh kompozitsiyalarining turlari, ishlatiladigan xomashyo va zamonaviy asbob-uskunalar, yog'och yuzasiga ishlov berish texnologiyasi yoritib berilgan. Asosiy e'tibor umumta'lim maktablarining texnologiya darslarida "Usta-shogird" an'alariga tayangan holda yosh avlodga milliy hunarmandchilik sirlarini o'rgatishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Milliy hunarmandchilik, naqqoshlik maktablari, islamiy va girih, kompozitsion yechim, pardoqlash texnologiyasi, estetik tarbiya, innovatsion pedagogika, usta-shogird tizimi, badiiy did.

Kirish. Globallashuv jarayonida milliy o'zlikni anglash va madaniy merosni asrab-avaylash har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbek xalq amaliy san'atining eng qadimiy turlaridan biri bo'lgan naqqoshlik nafaqat bino va buyumlarga ko'rk bag'ishlash vositasi, balki xalqimizning falsafiy qarashlari, orzu-umidlari va tabiatga bo'lgan muhabbatini ifodalovchi o'ziga xos "toshga muhrlangan musiqa"dir.

So'nggi yillarda mamlakatimizda hunarmandchilikni rivojlantirishga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda xalq amaliy san'ati turlaridan keng foydalanish pedagogik jarayonning muhim qismiga aylandi. Ushbu maqolaning maqsadi naqqoshlik san'atining tarixiy ildizlarini o'rganish barobarida, uni zamonaviy ta'lim tizimida o'qitishning samarali usullarini yoritishdan iborat.

ASOSIY QISM

1. Naqqoshlik san'atining tarixiy rivoji va hududiy uslublari. Naqqoshlik san'ati O'zbekiston hududida asrlar davomida shakllanib, XVIII-XIX asrlarda o'zining eng yuqori badiiy cho'qqisiga erishdi. Tarixiy manbalar va me'moriy obidalar shundan dalolat beradiki, qadimda naqqoshlar masjidlar, madrasalar va hukmdorlar saroylarini bezashda o'ziga xos uslublardan foydalanishgan.

Hududiy jihatdan O'zbekiston naqqoshligi bir necha yirik maktablarga bo'linadi:

Farg'ona maktabi: O'simliksimon naqshlarning nozikligi va ranglarning yorqinligi bilan ajralib turadi.

Toshkent maktabi: Ranglar uyg'unligidagi bosiqlik va naqsh elementlarining aniq proporsiyasi xosdir.

Buxoro va Samarqand maktablari: Murakkab geometrik shakllar (girihi) va oltin suvi yugurtirilgan hashamatli bezaklari bilan mashhur.

Xiva maktabi: Yog‘och o‘ymakorligi bilan uyg‘unlashgan naqshlarning o‘ziga xos spiral ko‘rinishlari bilan tanilgan.

Ushbu maktablar o‘rtasidagi mushtaraklik shundaki, ularning barchasida kompozitsion muvozanat va ritm qat’iy saqlanadi.

2. Naqsh turlari va kompozitsion tuzilishi Amaliy san’atda naqshlar shakli va mazmuniga ko‘ra uch asosiy guruhga tasniflanadi:

Islimiy naqshlar: Tabiat elementlarining stilizatsiya qilingan (shartli) ko‘rinishi. Bunga novda, barg, g‘uncha, ochilgan gul, bodom, anor va qalampir nusxalari kiradi. Islimiy naqshlar cheksiz davom etuvchi hayot ramzi hisoblanadi.

Girih (Geometrik) naqshlar: To‘g‘ri chiziqlar, uchburchak, kvadrat, ko‘pburchak va yulduzsimon shakllarning murakkab kesishuvidan hosil bo‘ladi. Girih koinotdagi mukammal tartib va matematik aniqlikni ifodalaydi.

Murakkab naqshlar: Islimiy va girih elementlarining uyg‘unlashuvidan hosil bo‘lib, yuksak mahorat talab etuvchi kompozitsiyalardir.

3. Material va asbob-uskunalar Sifatli naqsh yaratish uchun to‘g‘ri tanlangan ashyo va qurollar muhim rol o‘ynaydi.

Chizish qurollari: Sifatli vatman qog‘ozi, turli qattiqlikdagi qalamlar , sirkul, chizg‘ich va o‘chirg‘ichlar.

Bo‘yash vositalari: Tabiiy va sun‘iy bo‘yoqlar (guash, akril, tempera, moybo‘yoq). Zamonaviy naqqoshlikda akril bo‘yoqlari tez quriishi va chidamliligi uchun ko‘p qo‘llanilmoqda.

Mo‘yqalamlar: Turli o‘lchamdagi (№1 dan №20 gacha) yumshoq (olmaxon, kolonok) va sintetik mo‘yqalamlar.

Yog‘och yuzasiga ishlov berish texnologiyasi: Naqsh tushiriladigan yog‘och (qayin, yong‘oq, chinor) silliq va quruq bo‘lishi shart. Jarayon quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1. Yuzani randalash va silliqlash.
2. **Gruntlash (astar berish):** Bo‘yoq yog‘ochga shimilib ketmasligi uchun maxsus yelimli qorishma yoki zamonaviy primerlar bilan ishlov berish.
3. Zamin (fon) rangini berish.
4. Naqsh andazasini (axta) tushirish va bo‘yash.
5. Pardoqlash va laklash.

Ta’lim tizimida naqqoshlikni o‘qitish metodikasi Umumta’lim maktablarining 5-7 sinflarida "Texnologiya" fani doirasida naqqoshlik asoslarini o‘rgatish o‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi.

Didaktik yondashuv: Darslar "oddiydan murakkabga" tamoyili asosida tashkil etilishi lozim. Dastlab naqsh elementlarini qog‘ozda mashq qilish, so‘ngra oddiy buyumlarni (lagan, quticha) bezashga o‘tish maqsadga muvofiqdir.

Usta-shogird an’anasi: Mashg‘ulotlarga tajribali xalq ustalarini jalb qilish, muzeylarga sayohatlar uyushtirish va master-klasslar o‘tkazish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Innovatsion usullar: Zamonaviy AKT vositalaridan foydalangan holda naqshlarning 3D modellarini yaratish, videodarslar orqali buyuk ustalar ijodini namoyish etish o‘quvchilar qiziqishini orttiradi.

Buyuk pedagog Yan Amos Komenskiy ta'kidlaganidek, hunar o'rganishda nazariya va amaliyotning birligi, shuningdek, ustozning shaxsiy namunasi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa. Naqqoshlik san'ati – bu shunchaki bezak emas, balki xalqimizning boy tarixi va ma'naviy dunyosining ko'zglasidir. Uni zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiya qilish, yosh avlodga bu san'at sirlarini o'rgatish orqali biz nafaqat milliy merosni saqlab qolamiz, balki yoshlarda mehnatsevarlik, sabr-toqat va go'zallikni his etish tuyg'ularini tarbiyalaymiz. Maktablarda tashkil etiladigan to'garaklar va maxsus darslar kelajakda yetuk hunarmandlar avlodi yetishib chiqishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Mirziyoyev Sh.M.** "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
- 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.** "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida" (PQ-3393). – Toshkent, 2017-yil 17-noyabr.
- 3. Mavlonova Yu.I.** "Texnologiya ta'limi metodikasi" O'quv qo'llanma. Navoiy: Navoiy nashriyoti, 2024 yil
- 4. Sultonov X.E., va boshqalar.** "Tasviriy san'at o'qitish metodikasi". (Oliy o'quv yurtlari uchun darslik). – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020.
- 5. Jabborov R.** "Badiiy ta'limda rangtasvir va kompozitsiya asoslari". – Toshkent: "Sharq", 2019.
- 6. Hasanov R.** "Tasviriy san'at mashg'ulotlarida o'quvchilarni estetik tarbiyalash". – Toshkent: "O'qituvchi", 2018.
- 7. Sharipov Sh., va boshqalar.** "Texnologiya" (5-7 sinflar uchun darslik). – Toshkent: "Yangiyo'l Poligraf Servis", 2020-2022 yillar nashri.
- 8. Abdirasilov S., Tolipov N.** "Tasviriy san'at o'qitish metodikasi va ta'lim texnologiyalari".
- 9. Mavlonova Yu.I.** "Texnologiya ta'limi metodikasi" Darslik. Navoiy: Navoiy nashriyoti, 2025 yil